

TARF DÜŞÜNCE ENSTİTÜSÜ

Düşünce — Araştırma — Farkındalık

Hegemon mu, Vekil Aktör mü? ABD-İran Savaşının Anatomisi

Doç. Dr. Yunus Turhan — Hasan Gazi Antepli

ABD ve İsrail ittifakı tarafından Şubat 2026'da İran'a yönelik gerçekleştirilen askeri operasyonlar, yoğunluk düzeyi zaman zaman değişen ve kesintili biçimde devam eden bir çatışma dinamiği sergilemektedir. Son günlerde kamuoyuna yansıyan "barışa hiç olmadığı kadar yakınız" yönündeki açıklamalara rağmen, kalıcı ve sürdürülebilir bir barışın tesis edildiğini söylemek için henüz erken görünmektedir.

Bununla birlikte, gerçekleşen çatışmalar muhteviyatı ve sonuçları açısından beynelmilel ilişkilerde nazar-ı dikkati çekmeye mazhar olmuştur. Savaş, başlangıçta ilan edilen stratejik hedeflerin önemli ölçüde tersine sonuçlar üretmesinin ötesinde, küresel bir gücün bölgesel ölçekte daha küçük bir devletin stratejik öncelikleri doğrultusunda hareket ettiği yapısal bir dönüşümün en somut örneklerinden birini ortaya koymaktadır.

İran-İsrail (ABD) Savaşının bölgesel ve küresel etkileri aynı olmamıştır. Uluslararası alanda yerleşik küresel normların işlevselliğine dair yeni bir tartışma zemini oluşturan savaş, küresel finansın temel sac ayaklarından biri olan Petro-Dolar sisteminin üzerine inşa edildiği normatif yapıyı da dönüştürmeye namzet neticeler doğurmuştur. 100 yıllık Petro-Dolar sisteminin dönüşümünü bir gecede beklemek naiflik olur, lakin 2000'ler ile daha fazla dillendirilen "yeni bir güç dengesi" tartışmalarına yeni bir zemin kazandıracaktır. Zira, savaş boyunca Hürmüz Boğazı üzerinden sıkışan enerji arz güvenliğinin bölgesel etkileri kısa sürede küresel bir tsunamiye dönüşmüş, Latin Amerika'dan Asya-Pasifik'e kadar tüm dünyayı etkilemiştir. Kısaca, yerel olarak başlayan çatışmaların etkileri bölgesel olmaktan çok öteye giderek küresel sonuçlar doğurmuş, bu da ABD merkezli Petro-Dolar sistemine yönelik eleştirileri artırmıştır.

Söz konusu savaşın en az tartışılan konusu, hegemonya iddiasında bulunan küresel (merkez ülke) bir aktörün, çeper bir aktör tarafından vekil aktör olarak kullanılmasıdır. Çıkan sonuç, tek kutuplu sistemin arizi bir durumu mu yoksa siyasa tarihinin müşahhas örneklerinden mi olduğu sorusuna henüz bir cevap verilmemiştir. Zira bu tartışma, Washington'ın bölgedeki nihai ajandasının Tahran'da bir rejim değişikliği, İran'ın nükleer kapasitesinin tamamen tasfiyesi, yükselen güç Çin'in enerji koridorlarını kontrol altına almak ve Pekin'in kaynaklara erişimini kısıtlamak gibi ana akım tartışmalar arasında hak ettiği ilgiyi görmemektedir. Bahsi geçen tartışmaların kıymetli olmasının ötesinde, her bölgesel gelişmeyi Çin-ABD rekabeti bağlamına indirgeme kolaycılığına kaçmamak gerekmektedir. Aksi takdirde, "kibriti gözümüze çok yaklaştırdığımızda arkasındaki ormanı görememe" metoforundaki gibi, ABD-İran savaşını salıt Çin bağlamında ele almak resmin bütünü görmemizi engellemektedir.

Ancak burada sormamız gereken temel soru şudur: Washington, bölgenin bu kadim genetik kodlarını ve girdiği yolun sonunun bir çıkmaz olduğunu bilebilecek kapasitedeyken, neden rasyonel devlet çıkarlarıyla örtüşmeyen bu hamleye girişmiştir? Burada karşımıza çıkan tablo, ABD'nin kendi stratejik önceliklerinden ziyade, İsrail'in bölgesel hedefleri doğrultusunda bir "vekil aktör" konumuna sürüklendiği gerçeğidir. Bunu destekleyen pek çok veri vardır.

Savaşın önce, Netanyahu ve Trump arasında 11 Şubat 2026'da yapılan kapalı kapılar ardındaki görüşmenin hemen ardından, USS Gerald Ford uçak gemisi Akdeniz'e konuşlandırılmıştır. Bu adım, ABD askeri varlığının doğrudan İsrail'in stratejik hedeflerinin onların yararına olacak şekilde şekillendirildiğini göstermektedir.

İkinci kanıt, ABD'nin bu savaşın hedeflerinin neler olduğunun tam anlaşılamamasıdır. Nitekim eğer hedef İran'da bir rejim değişimi ise, sonuç itibarıyla tam bir fiyaskodur. ABD'nin en büyük stratejik ve istihbari zafiyeti, İran toplumunun sosyo-kültürel ve dini genetiğini oluşturan Kerbela Paradigmasını tamamen göz ardı etmiş olmasıdır. Şii anlayışındaki 12 İmam öğretisinin bir sonucu olan ve 11 imamın şehit edilmiş olması, toplumsal hafızayı "mazlumun zalime karşı onurlu bir direnişi" kültürü üzerinden inşa etmiştir. Bu bağlamda,

“

Ancak burada sormamız gereken temel soru şudur: Washington, bölgenin bu kadim genetik kodlarını ve girdiği yolun sonunun bir çıkmaz olduğunu bilebilecek kapasitedeyken, neden rasyonel devlet çıkarlarıyla örtüşmeyen bu hamleye girişmiştir?

Hamaney gibi bir liderin ölümü veya hedef alınması, devrimin resmi propagandasına gerek kalmadan bu kadim paradigmayı kendiliğinden besleyen bir unsura dönüşmektedir. ABD ve mütteflerinin, İran halkının ekonomik baskılar veya saldırılar karşısında Venezuela örneğindeki gibi tepkisiz kalacağını ya da yönetime karşı kitlesel bir ayaklanma başlatacağını varsayması, derin bir sosyolojik yanılğı olarak kaydedilmiştir. Halkı beklenen yönde mobilize edemeyen bu yaklaşım, aksine dış tehdit algısıyla toplumsal direnci ve rejime olan aidiyeti “şehadet” kültürü ekseninde daha da katılaştırmıştır.

ABD'nin böylesine köklü bir sosyolojik ve tarihsel yapıyı göz ardı ederek harekete geçmiş olması, savaşın temel motivasyonunun Amerikan ulusal çıkarlarından ziyade İsrail'in güvenlik ve bölgesel çıkarlarına hizmet ettiği yönündeki değerlendirmeleri güçlendirmektedir. Nitekim savaşın ortaya çıkardığı sonuçlar da bu argümanı destekler niteliktedir. Uzun süredir toplumsal meşruiyet sorunlarıyla karşı karşıya bulunan İran rejimi, dış müdahale ve tehdit algısı sayesinde beklenmedik bir biçimde yeniden toplumsal destek kazanmıştır. Başka bir ifadeyle, savaşın en büyük siyasi kazananlarından biri paradoksal olarak İran rejimi olmuş; dış baskı, iç siyasi kırılmaları geçici de olsa onaran ve devrimci kimliği yeniden konsolide eden bir işlev görmüştür. İttifak güçleri İran rejimini zayıflatmayı hedeflerken, fiilen ona tarihsel misyonunu ve ideolojik meşruiyetini yeniden hatırlatan stratejik bir “meşruiyet kalkanı” sağlamış görünmektedir.

Bu durum, İsrail'in bölgesel güvenlik mimarisine ilişkin uzun vadeli stratejik hesapları açısından da dikkat çekicidir. Zira savaşın sonuçları, İsrail'in bölgedeki güvenlik söylemini ve askeri politikalarını meşrulaştıracak bir İran tehdidinin tamamen ortadan kalkmasından ziyade, belirli ölçüde varlığını sürdürmesinin İsrail'in stratejik çıkarlarıyla daha uyumlu olabileceğini göstermektedir. Buna karşılık Trump yönetiminin ve özellikle kabine üyelerinin, “İran'da rejim değişikliği gerçekleşeceği” varsayımı üzerinden bu politikaya destek vermeye ikna edildiği anlaşılmaktadır.

Savaşın bir diğer önemli sonucu ise ABD ile Körfez ülkeleri arasındaki güven krizinin daha da derinleşmesi olmuştur. Çatışmadan kısa süre önce yaklaşık 3 trilyon dolar değerinde savunma ve güvenlik anlaşmaları imzalayan Körfez ülkeleri,

savaş sürecinde ABD'nin mütteflerini koruma kapasitesi ve kararlılığı konusunda ciddi soru işaretleriyle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, Washington'ın bölgedeki "güvenilir güvenlik ortağı" imajını zedelemiş ve Körfez monarşilerini alternatif savunma ortaklıkları arayışına yöneltmiştir. Dolayısıyla savaşın ortaya çıkardığı sonuçlar, ABD-Körfez ilişkilerinin stratejik temellerini güçlendirmek yerine aşındırmıştır. ABD açısından öngörülmeleyen bu sonucun ardında da daha önce vurgulanıldığı üzere, Washington'ın bölgesel politikalarının İsrail'in önceliklerine göre şekillenmiş olması yatmaktadır.

Genel tabloya bakıldığında, savaşın stratejik kazananı İsrail görünürken, ABD askeri, ekonomik ve diplomatik maliyetlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu noktada İsrail'in nihai hedefinin ne olduğu sorusu önem kazanmaktadır. İsrail, bir yandan İran'daki İslam Cumhuriyeti rejimini, diğer yandan ise İran devletinin bölgesel güç projeksiyon kapasitesini zayıflatmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, ABD'de her geçen yıl daha görünür hâle gelen ve İsrail politikalarına eleştirel yaklaşan toplumsal ve siyasi kesimlerin henüz belirleyici bir güç odağına dönüşmediği mevcut dönemi bir fırsat penceresi olarak değerlendirmek istemektedir. Başka bir ifadeyle, İsrail, ABD-İsrail ilişkilerinin mevcut niteliğini değiştirebilecek iç siyasi dönüşümler gerçekleşmeden önce bölgesel hedeflerini mümkün olduğunca ilerletmeye çalışmaktadır.

Nitekim küresel kamuoyu ve medya dikkatinin büyük ölçüde ABD-İran çatışmasına yöneldiği bir dönemde, İsrail farklı cephelerdeki askeri ve siyasi hedeflerini ilerletme imkânı bulmuştur. Gazze'de askeri operasyonlar devam ederken, Batı Şeria'daki yerleşim ve kontrol alanları genişlemekte, Güney Lübnan'da ise askeri faaliyetler yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda, uluslararası dikkat ve denetimin azalması İsrail'e daha geniş bir hareket alanı sağlamaktadır. Netanyahu'nun zaman zaman tarihsel ve dini referanslarla ilişkilendirilen "Büyük İsrail" vizyonuna yönelik söylemleri de bu çerçevede değerlendirilmektedir.

ABD'nin önemli ölçüde ekonomik maliyet, diplomatik itibar kaybı ve stratejik risk üstlendiği bir süreçte İsrail'in öncelikleri doğrultusunda hareket ediyor görünmesi, Washington-Tel Aviv ilişkilerinin niteliğine ilişkin çeşitli soruları da

beraberinde getirmektedir. Bunun nedenleri konusunda farklı yorumlar yapılabilir. Ancak hangi açıklama benimsenirse benimsensin, İran-ABD savaşı, geçmişte vekil aktörler aracılığıyla nüfuz projeksiyonu gerçekleştirmesiyle tanınan bir hegemonik gücün (ABD), bu kez bölgesel bir müttefikin öncelikleri doğrultusunda hareket ettiği yönündeki tartışmaları güçlendiren en müşahhas örnek olarak değerlendirilebilir.

Krizin Türkiye boyutu ise dünyaya dayatılan “Amerikan güvenlik güvensizliği” karşısında yükselen otonom bir gücün tescili niteliğindedir. İran’ın Körfez ülkelerine yönelik doğrudan ve bilinçli saldırıları karşısında, Türkiye sınırlarına sadece kontrolsüz füzelerin girmesi tesadüf değildir. Tahran’ın Türkiye’ye karşı bilinçli bir saldırı hamlesinden kaçınması, Ankara’nın NATO bünyesindeki güçlü konumu ve sahip olduğu caydırıcı milli güç ile doğrudan ilişkilidir. Washington’un vaat ettiği güvenlik şemsiyesinin mütteflerini için bir “güvensizlik sarmalına” dönüştüğü bu yeni düzlemde Türkiye, yerli ve milli savunma sistemleri başta olmak üzere askeri ve politik kapasite artışıyla kendi kalkanını bizzat inşa etmektedir.

Özellikle İHA/SİHA teknolojileriyle operasyonel etkisini dünyaya kanıtlayarak rüştünü ispat eden; gemi inşa sanayii ve modern hava savunma sistemleriyle teknolojik özerkliğini ilan etme yolunda kararlılıkla ilerleyen bu kapasite, Türkiye’yi bölgede yeni kurulacak ittifaklar için aranılan aktör konumuna getirebilecektir. Suudi Arabistan ve Pakistan arasında başlayan, Türkiye’nin de dahil olması beklenen yeni savunma anlaşması müzakereleri; ABD’nin sarsılan koruma kalkanına karşı bölge devletlerinin Ankara’yı rasyonel ve güçlü bir alternatif olarak gördüğünün dikkate değer bir yansımasıdır.

Sonuç olarak, bugün masada olan veya görüşülen ateşkes girişimlerinin sürdürülebilir bir zemine oturmaması, ABD’nin sahada elde ettiği askeri kazanımları masada arzuladığı nihai siyasi sonuçlara dönüştürememiş olmasından kaynaklanmaktadır. İran’ın operasyonel yapısına verilen hasarlar askeri raporlarda birer başarı olarak yer alsa da, sosyolojik derinlikten ve politik hedef netliğinden yoksun bu sürecin — geleneksel hegemonyanın kendi çıkarlarıyla hiç örtüşmeyen bir maceraya girişmesinin — tek bir açıklaması vardır: hegemonik gücün, doğru zaman, kişiler ve kurumlar aracılığıyla bir vekil aktör olarak kullanılabildiği gerçeği.